

Tomasz Staniczek

**UDZIAŁ MIESZKAŃCÓW CHEŁMU ŚLĄSKIEGO
W TRZECIM POWSTANIU ŚLĄSKIM**

Chełm Śląski, maj 2012 rok

Wydanie II

Drogi Czytelniku,

od kilku lat jestem zainteresowany historią i przebiegiem trzeciego powstania śląskiego oraz udziałem w nim mieszkańców mojego rodzinnego Chełmu Śląskiego.

Inspiracją jest historia mojego dziadka, który to brał udział we wszystkich trzech powstaniach śląskich.

Przystępując do opracowania zagadnienia, zdawałem sobie sprawę z niedostatku materiałów i dokumentów okresu powstań. Główną przyczyną tego stanu rzeczy jest przede wszystkim upływ lat. Nie ma już żyjących świadków tamtych wydarzeń. Ponadto wybuch II wojny światowej sprawił, że materiały i dokumenty zostały przekazane zagranicę bądź też były celowo niszczone, by niewpadły w ręce hitlerowców.

Okres PRL-u i działalność cenzury wpłynęła niekorzystnie na zachowanie materiałów archiwalnych, gdyż zarówno fakty historyczne, jak i biografie powstańców niejednokrotnie celowo przemilczano. Przykładem może być biografia kapitana Karola Grzesika dowódcy Grupy „Wschód”, który w 1940 r. został zamordowany przez NKWD w Katyniu.

W tym roku upływa 90 lat od zakończenia III powstania śląskiego. Żyjemy dzisiaj w wolnej i niepodległej Polsce. Myślę, że wolność i niepodległość, którą mamy obecnie po części zawdzięczamy także Im Powstańcom śląskim, którzy realizując swoje pragnienia, przelewali krew i konsekwentnie dążyli do połączenia Górnego Śląska z nowo odradzającą się Rzeczpospolitą Polską.

Tomasz Staniczek

Na okładce (strona 1): u góry: herb Piastów Górnos Śląskich.

u dołu: karta pocztowa - reprodukcja obrazu Wojciecha Kossaka pt.: „Bitwa pod Górą Św. Anny”.

„...Czy my dzisiaj, wnukowie i prawnukowie powstańców, potrafimy uszanować i pielęgnować to, o co Oni walczyli i wywalczyli, czyli wolną Polskę?...”

Koniec I wojny światowej rozbudził nadzieje Polaków na powrót do Polski, odbudowę wartości narodowych, a także skupienia Polaków, rozrzuconych w trzech zaborach, w granicach jednego, niepodległego, silnego i nowoczesnego państwa. Powstały warunki do odbudowy tego, co zostało przerwane w końcu XVIII wieku – tworzenia narodowej jedności. Podniósł to publicznie w parlamencie niemieckim z końcem października 1918 roku poseł Wojciech Korfanty żądając włączenia do odradzającej się Polski powiatów górnośląskich¹.

Rozbieżność zdań na wysokich szczeblach zwycięskich mocarstw, decydujących o terytorialnym kształcie XX-wiecznej Europy, doprowadziły do tego, że o państwowej przynależności Górnego Śląska miał zdecydować plebiscyt. Decyzja o plebiscycie na Górnym Śląsku zapadła i została zapisana na kartach traktatu wersalskiego, który to został podpisany 28 czerwca 1919 roku. W powszechnym głosowaniu, wszyscy uprawnieni do głosowania mieli się wypowiedzieć, w jakim państwie chcą dalej żyć: w nowych republikańskich Niemczech czy budowanym państwie polskim?²

Wzrost napięcia społecznego w tym okresie doprowadził do wybuchu I powstania śląskiego oraz niemal dokładnie rok później do wybuchu II powstania śląskiego.

Po zakończeniu II powstania śląskiego rozpoczęto zakrojone na szeroką skalę przygotowania do plebiscytu, którego datę wyznaczono na 20 marca 1921 roku. Zarówno strona polska, jak i niemiecka organizowały maksymalnie siły w celu wygrania w głosowaniu.

W Chełmie Wielkim polskie biuro plebiscytowe prowadził Franciszek Janota z kilkoma pomocnikami m.in. Janem Wadasem (jako 15-letni chłopiec, roznosił on ulotki i rozlepił plakaty wyborcze), a gospodarze Jan Świergolik i

---

¹ Janeczek Z.: „Poczet dowódców powstań śląskich 1919-1920-1921. Wybrane sylwetki”, Katowice 2009, str. 216-217.

² Garlicki A.: „Pierwsze lata II Rzeczypospolitej”, Warszawa 1989, str. 42.

Józef Plewniak udostępnił własne bryczki aby umożliwić udział w głosowaniu osobom niepełnosprawnym, chorym oraz w podeszłym wieku³.

Głosowanie w Chełmie Wielkim odbywało się w dwóch lokalach wyborczych: Chełm Wielki oraz Kopciowice⁴.

Wyniki plebiscytu w całym powiecie pszczyńskim okazały się korzystne dla Polski, gdyż za państwem polskim opowiedziało się 73,9% głosujących⁵.

Lokalnie w Chełmie Wielkim oraz Kopciowicach sytuacja wyglądała jeszcze bardziej jednoznacznie, ponad 80% głosujących opowiedziało się za Polską⁶.

Miejscowość	Uprawnieni do głosowania	Liczba głosujących	Liczba głosów za Polską	Liczba głosów za Niemcami	Głosy unieważnione	Procent głosów za Polską
Chełm Wielki	1485	1461	1213	242	6	83,0
Kopciowice	283	280	235	44	1	83,9
Goławiec	295	293	257	36	---	87,7

Skala ogólna wyniku plebiscytu, który miał dać odpowiedź aliantom odnośnie przynależności Górnego Śląska, nie była jednoznaczna i pozwalała na różne interpretacje, zwłaszcza, że wyniki plebiscytu oceniano gminami, nie zaś globalną ilością oddanych głosów. Zdarzało się, że gmina opowiadająca się za przyłączeniem do Polski, była swoistą wyspą wśród gmin głosujących za przyłączeniem do Niemiec. Jednocześnie odwrotna sytuacja była też bardzo częsta. Ogółem kartkę z dwujęzycznym napisem „Polska/Polen” wrzuciło do urny 479 365 (40,39%), a z napisem „Niemcy/Deutschland” – 707 393 (59,61%)⁷.

Polacy uzyskali przewagę w powiecie bytomskim, katowickim, lublinieckim, pszczyńskim, rybnickim, strzeleckim, tarnogórskim, toszecko-gliwickim i zabrskim. Niemcy wygrali we wszystkich powiatach miejskich oraz w powiatach: głubczyckim, kluczborskim, kozielskim, oleskim, opolskim,

³ Wspomnienia Wadas Jan: „Udział mieszkańców w powstaniach śląskich”, Kalendarz Chełm Śląski 1995, str. 94-95.

⁴ Encyklopedia powstań śląskich, Opole 1982, str. 693.

⁵ Monografia Gminy i Parafii Chełm Śląski, 2004, str. 90.

⁶ Encyklopedia powstań śląskich, Opole 1982, str. 693.

⁷ Długajczyk E.: „Czas nadziei i rozstrzygnięć. O granicę i polski byt narodowy na Górnym Śląsku”, Miesięcznik Społeczno-Kulturalny Śląsk: nr 4/2011, str. 27.

raciborskim oraz w części przyłączonego do obszaru plebiscytowego powiatu prudnickiego i części dolnośląskiego powiatu namysłowskiego⁸.

Po ogłoszeniu pierwszych nieoficjalnych wyników wyborów strona niemiecka tryumfowała zwycięstwem i żądała aby alianci szybko podjęli decyzję o przyłączeniu Górnego Śląska do Niemiec. Jednocześnie strona polska podjęła niezwłocznie działania celem wywarcia nacisków na aliantów przed podjęciem ostatecznej decyzji. W rokowaniach, które trwały prawie do końca kwietnia 1921 roku, przeważało niekorzystne dla Polski stanowisko Wielkiej Brytanii i Włoch, przyznające Polsce jedynie rolnicze obszary Pszczyzny i Rybnika, ze skrawkami północnymi powiatów katowickiego i lublinieckiego, a więc bez przemysłowego „serca” Górnego Śląska⁹.

Decyzja mocarstw wywołała powszechne oburzenie ludności polskiej, stąd jedynym wyjściem z sytuacji było zbrojne zmanifestowanie narodowych postaw przez polskich mieszkańców Górnego Śląska.

Trzecie powstanie śląskie wybuchło w nocy z 2 na 3 maja 1921 roku i było poprzedzone strajkiem generalnym. Decyzję o jego rozpoczęciu wbrew stanowisku rządu polskiego, na którego czele stał Wincenty Witos, zatwierdził Wojciech Korfanty¹⁰.

W przededniu wybuchu III powstania śląskiego w Chełmie Wielkim panowało wielkie poruszenie, wiele osób zadeklarowało swój udział w powstaniu. Komendantem placu Chełm Wielki został Jan Kocur, którego zadaniem było m.in. zabezpieczenie miejscowości, obsada linii kolejowej, poczty oraz wydawanie broni ochotnikom¹¹.

Komendant placu miał do swojej dyspozycji doświadczonych w pracy niepodległościowej ludzi, takich jak: Wojciech Wadas i Roman Galusek. Pomagali mu także młodzi ludzie - wspomniany wcześniej Jan Wadas, czy Józef Jonkisz, którzy utrzymywali łączność z Naczelną Komendą Wojsk

---

⁸ Panorama Powstań Śląskich. Muzeum Czynu Powstańczego w Górze Św. Anny, Opole 2006, str. 8.

⁹ Zeszyt nr 24 „Chwała oręża polskiego – Bitwa o Górę Św. Anny”, 2007, str. 7.

¹⁰ Garlicki A.: „Pierwsze lata II Rzeczypospolitej”, Warszawa 1989, str. 76.

¹¹ Wspomnienia Wadas Jan: „Ostatni z ostatnich”, Miesięcznik Społeczno-Kulturalny Śląsk: nr 5/2001, str. 56.

Powstańców w Szopienicach, ale także wykonywali żmudną pracę biurową związaną z ewidencją powstańców oraz przydzielanej im broni¹².

W większości chełmscy powstańcy otrzymali rozkaz stawienia się na plac alarmowy do Bierunia Starego, gdzie zostali przydzieleni do 5 kompanii¹³.

Zgodnie z rozkazem Naczelnej Komendy Wojsk Powstańców poszczególne formacje w pełnym uzbrojeniu miały stawić się do miejsca koncentracji w Szopienicach w dniu 3 maja. Podczas marszu 5 kompania złożona m.in. z chełmskich powstańców, w pobliżu kopalni „Radość Henryka” w Łędzinach, została zaatakowana przez włoskich żołnierzy. Jednak przewaga ogniowa powstańców spowodowała, że żołnierze włoscy szybko się wycofali¹⁴.

W Kosztowach nastąpiło połączenie trzech kompani i oficjalne sformowanie baonu (o bojowym numerze identyfikacyjnym II) nad, którym dowództwo objął Józef Szendera. W skład baonu wchodziły następujące kompanie:¹⁵

- 4 kompania pod dowództwem Jana Goczola z Imielina,
- 5 kompania pod dowództwem Jakuba Kostyry z Bierunia Starego,
- 6 kompania pod dowództwem Ludwika Kędziora z Piasku.

Zgodnie z strukturą organizacyjną opisywany II baon wchodził w skład 8, później 6 pułku pszczyńskiego, pod dowództwem kapitana Franciszka Rataja. Natomiast pułk wchodził w skład Grupy „Wschód” pod dowództwem kapitana Karola Grzesika (w późniejszym okresie powstania pułk pszczyński został włączony do I Dywizji Wojsk Powstańców pod dowództwem majora Jan Ludygi-Laskowskiego)¹⁶.

Poniżej przedstawiam spis powstańców pochodzących z Chełmu Wielkiego oraz Kopciowic przydzielonych do II baonu (8, później 6 pułku pszczyńskiego)¹⁷.

---

¹² Wspomnienia Wadas Jan: „Udział mieszkańców w powstaniach śląskich”, Kalendarz Chełm Śl. 1995, str. 95.

¹³ Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie. Zbiór wniosków odznaczeniowych Piotra Wadasa.

¹⁴ Encyklopedia powiatu bieruńsko-łężyńskiego, Katowice 2010, str. 403-404.

¹⁵ Szendera J. „Wspomnienia II baonu 6 p.p. „pszczyńskiego”, Czasopismo „Powstaniec Śląski” 1936 nr 5.

¹⁶ Ryżewski W.: „Trzecie powstanie śląskie”, Warszawa 1977, str. 321 oraz Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie. Zbiór wniosków odznaczeniowych Piotra Wadasa.

¹⁷ Instytut im. J. Piłsudskiego w Nowym Jorku: Spis powstańców wcielonych do II baonu 8 pp (sygn. 630/s. 24-32) oraz wspomnienia Wadas Jan: „Udział mieszkańców w powstaniach śląskich”, Kalendarz Chełm Śląski 1995, str. 95.

Binda Józef
Boba Edward
Broncel Tomasz
Czamberg Jan
Dłubis Jan
Dzidek Jan lub Sidek Jan?
Gądzik Paweł
Grzybek Józef
Hermyt Piotr
Jagoda Antoni
Jagoda Józef
Januszek Antoni
Januszek Piotr
Jochymczyk Walenty*
Karbowski Antoni

Klima Wojciech
Kostyra Teodor
Morkisz Franciszek
Myczko Wincenty
Reguła Franciszek
Rogalski Józef
Skrzyś Józef
Sobczyński August
Synowiec Józef
Szolonek Aleksander
Wadas Jan
Wadas Jan
Wadas Józef
Wadas Piotr
Wilk Teodor

*sierżant Jochymczyk Walenty w późniejszym okresie pełnił funkcję prezesa Związku Powstańców Śląskich Grupy Miejscowej Chełm Wielki.

Przedstawiony spis może być niekompletny, gdyż niektóre dokumenty archiwalne uległy zniszczeniu lub są nieczytelne.

Dnia 3 maja 1921 roku około godziny 18.00 II baon dotarł do Naczelnej Komendy Wojsk Powstańczych w Szopienicach i tu spotkała go niemiła niespodzianka. Okazało się bowiem, że są trudności, ze znalezieniem miejsc kwaterunkowych dla całości baonu, a ludzie byli już zmęczeni marszem. Kwatermistrz Naczelnej Komendy Wojsk Powstańczych wydał rozkaz, aby 6 kompanię zakwaterować na dworcu w Szopienicach, a z 4 oraz 5 kompanią udać się do miejsca kwaterunku zlokalizowanego w koszarach Traugutta w Sosnowcu¹⁸.

Atmosfera wśród powstańców po rozdzieleniu baonu nie była zbyt dobra. Zaczęto mówić, iż powstanie na dobre się jeszcze nie rozpoczęło, a już trzeba opuszczać teren Górnego Śląska. Aby utrzymać „właściwego ducha bojowego” w kompaniach, dowódca baonu zaraz po wypoczynku zarządził wczesnym rankiem następnego dnia wymarsz z powrotem do Naczelnej Komendy Wojsk Powstańczych. Przy przekraczaniu granicy alianckiej posterunek graniczny nie chciał przepuścić uzbrojonych kompanii na teren Górnego Śląska, stąd konieczna była demonstracja siły w celu dalszego marszu w kierunku Szopienic¹⁹.

---

¹⁸ Szendera J. „Wspomnienia II baonu 6 p.p. „pszczyńskiego”, Czasopismo „Powstaniec Śląski” 1936 nr 5.

¹⁹ Tamże.

Po przybyciu do Szopienic i ponownym połączeniu całości baonu Naczelna Komenda Wojsk Powstańczych wydała rozkaz, aby baon udał się pieszo do Bierunia Starego, co po interwencji dowódcy Józefa Szendery argumentującego, iż ludzie są zmęczeni rozkaz zmieniono i jako środek transportu przydzielono pociąg, który po „załadowaniu” powstańców wyruszył przez Mysłowice do Bierunia Nowego²⁰.

Przy wkraczaniu do Bierunia Starego powstańcy zostali godnie i entuzjastycznie powitani przez ojców miasta oraz społeczeństwo. Jednocześnie dowódca baonu otrzymał wiadomość, że lada dzień zgrupowanie zostanie skierowane na front²¹.

Dnia 6 maja 1921 roku baon został skierowany do Tychów, a po podróży pociągiem, o świcie 7 maja 1921 roku stanął na stacji w Knurowie. W godzinach południowych dowódca baonu Józef Szendera został wezwany na odprawę do dowódcy pułku kapitana Franciszka Rataja. Na odprawie prócz oficerów sztabowych obecny był dowódca I baonu Alojzy Kurtok z Ligoty i to początkowo jego baon chciano wysłać na front, jednak na prośbę Józefa Szendery, zmieniono decyzję i wydając odpowiednie rozkazy, dowódca pułku kapitan Franciszek Rataj skierował na front II baon w którym m.in. służyli chełmscy powstańcy²².

Krótko przed zachodem słońca w dniu 7 maja baon pod dowództwem Józefa Szendery opuścił Knurów i udał się do Dziergowic. Droga marszowa była bardzo trudna i uciążliwa, gdyż aby skrócić dystans, baon poruszał się głównie lasami, natomiast tabory z zaopatrzeniem zabezpieczone oddziałem rowerzystów poruszały się drogami utwardzonymi. Około północy dało się słyszeć pojedyncze strzały z karabinów. Dowódca zabezpieczył baon dodatkowymi patrolami i dalej ruszył w kierunku Dziergowic. Marsz trwał prawie siedem godzin przez las. Wczesnym rankiem „czoło” baonu stanęło na skraju lasu tuż przed miejscowością Dziergowice. Dowódca zarządził odpoczynek i wysłał patrol zwiadowczy w celu zbadania terenu i sprawdzenia

---

²⁰ Tamże.

²¹ Tamże.

²² Tamże.

czy miejscowość znajduje się w „polskich rękach”. Po powrocie patrolu zwiadowczego baon udał się do centrum miejscowości, mile witany przez stacjonujące tam oddziały powstańcze²³.

W godzinach południowych do Dziergowic przybył dowódca pułku kapitan Franciszek Rataj wraz z oficerami sztabowymi i dokonał inspekcji baonu pod kątem gotowości bojowej. Na zbiórce dowódca baonu Józef Szendera wydał rozkaz powstańcom,

„...kto jest chory to niech leży, a kto zdrow to musi iść”.

Na to zawołanie nikt z powstańców nie zgłosił absencji o czym dowódca baonu Józef Szendera zameldował kapitanowi Franciszkowi Ratajowi²⁴.

Dnia 8 maja baon zostaje przerzucony pociągiem do Bierawy i otrzymuje odcinek bojowy od Odry, aż po dworzec kolejowy w Kędzierzynie. Dzień później tj. 9 maja baon przechodzi „chrzest bojowy” w walce o Stare Koźle. Miejscowość ta była wcześniej atakowana przez pułk zabrzański pod dowództwem kapitana Pawła Cymasa, lecz nie została zdobyta wskutek silnego ognia broni maszynowej. Pole walki zostało naznaczone krwią obu walczących stron. W Starym Koźlu nieprzyjaciel umieścił gniazda karabinów maszynowych na wieży kościoła, skąd miał dobry widok na pole walki oraz doskonałe pole ostrzału²⁵.

Po zaciętych walkach powstańcy wspomagani m.in. działaniem artylerii górskiej pod dowództwem porucznika Jana Surzyckiego (zginął w trakcie walk), przełamali opór wroga, zdobywając Stare Koźle²⁶.

W trakcie walk powstańcy zdobyli gniazda karabinów maszynowych na cmentarzu oraz wieży kościelnej. Po krótkim postoju i uzupełnieniu amunicji baon otrzymał rozkaz dalszego marszu z Starego Koźla w kierunku na Brzeźce. W miejscowości Brzeźce doszło do wymiany ognia, lecz nieprzyjaciel nie był w stanie stawić większego oporu i wycofał się za rzekę Kłodnicę. Wieczorem podczas obsadzania przez powstańców przyczółków na rzece

---

²³ Tamże.

²⁴ Tamże.

²⁵ Serafin F.: „Udział mieszkańców Bierunia Starego w walce o narodowe wyzwolenie Górnego Śląska w latach 1919-1921”, Bieruń 1991, str. 15.

²⁶ Ryżewski W.: „Trzecie powstanie śląskie”, Warszawa 1977, str. 265.

Odrze oraz Kłodnicy doszło do wymiany ognia i przez całą noc baon pozostawał w pogotowiu bojowym, gdzie następnego dnia został zluzowany wycofując się do Starego Koźła na odpoczynek²⁷.

Za wykazane męstwo i brawurowy atak przy zdobyciu Starego Koźła baon otrzymał ustną pochwałę od dowódcy pułku zabrskiego kapitana Pawła Cymśa (w tym okresie kapitan Paweł Cymś był głównodowodzącym operacji zdobycia Kędzierzyna i przystani kozielskiej)²⁸.

W dniu 13 maja baon został zluzowany i kolejną przerzucony do Raszowej, skąd przez Leśnicę i Górę Świętej Anny udał się na kwatery. 4 i 5 kompania kwaterowała w Kadłubcu, natomiast 6 kompania kwaterowała w Wysokiej. W tym czasie baon znajdował się w rezerwie poza frontem²⁹.

Dnia 17 maja w porze obiadowej został zarządzony alarm bojowy dla baonu celem natychmiastowego wyruszenia na front. Jednocześnie baon został wyposażony w obuwie, ubrania, amunicję oraz dodatkowo uzupełniony o nowych ludzi, w tym kadetami I-go korpusu z Lwowa. Wydano rozkaz dla baonu aby obsadził linię Zakrzów - Jasiona (w Zakrzowie stacjonowała 6 kompania, a w Jasionie 4 i 5 kompania)³⁰.

Dnia 20 maja wieczorem dowódca baonu Józef Szendera otrzymał od dowódcy pułku kapitana Franciszka Rataja rozkaz obserwacji pozycji wroga, podwyższenia czujności i przygotowania pozycji w celu bezwzględnego utrzymania. Ożywione ostrzeliwanie pozycji powstańczych oraz ruch wojsk po stronie nieprzyjaciela wskazywał, że atak wroga nastąpi na linii zajmowanej przez baon³¹.

21 maja o godzinie 2³⁰ na odcinku Gogolin – Zakrzów rozpoczęło się głównie natarcie na pozycje powstańcze niemieckiego zgrupowania majora Ernsta Horadama, którego głównym trzonem był bawarski Freikorps „Oberland”³².

---

²⁷ Szendera J. „Wspomnienia II baonu 6 p.p. „pszczyńskiego”, Czasopismo „Powstaniec Śląski” 1936 nr 5.

²⁸ Ryżewski W.: „Trzecie powstanie śląskie”, Warszawa 1977, str. 258.

²⁹ Szendera J. „Wspomnienia II baonu 6 p.p. „pszczyńskiego”, Czasopismo „Powstaniec Śląski” 1936 nr 5.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże.

³² Ludyga-Laskowski J. „Zarys historii trzech powstań śląskich 1919-1920-1921”, Warszawa-Wrocław 1973, str. 277.

W tym okresie baon toczył najcięższe walki z kilkukrotnie większą przewagą strony niemieckiej. Nieprzyjaciel otwierał huraganowy ogień ciężkich karabinów maszynowych oraz artylerii na pozycje powstańcze, lecz baon trwał niewzruszenie na swych pozycjach. Następnie rozpoczął się bezpośredni atak na pierwszą linię obrony, którą utrzymywał I baon pod dowództwem Alojzego Kurtoka. Po obu stronach wymiana ognia była bardzo silna. Nieprzyjaciel kilkakrotnie atakował siłami przeważającymi. W toku walki wytworzyła się taka sytuacja, że I baon nie mógł już dalej pozostać na swojej pozycji, groziło mu bowiem okrążenie z prawego skrzydła spowodowane brakiem łączności z sąsiadującymi formacjami. W tej sytuacji II baon otrzymał rozkaz rozpoczęcia kontrataku i zajęcia pozycji I baonu, a co za tym idzie zmuszenia nieprzyjaciela do odwrotu³³.

W wyniku śmiałego kontrataku II baonu, przy wsparciu ogniowym karabinów maszynowych powstańcy zepchnęli nieprzyjaciela aż pod mury Zakrzowa³⁴.

Jednakże w dalszym ciągu sytuacja prawego skrzydła baonu groziła okrążeniem. Widząc realne zagrożenie okrążenia dowódca baonu Józef Szendera wydał rozkaz dowódcy 4 kompanii wycofania się do Jasiony i bezwzględного zatrzymania wroga silnym ostrzałem karabinów maszynowych. 4 kompania wykonała rozkaz i na krótko zatrzymała natarcie wroga³⁵.

Nieprzyjaciel szybko jednak uporządkował swoje siły i znów uderzył na pozycje zajmowane przez II baon. Powstańcy stawiali zdecydowany opór, lecz nie byli w stanie sprostać przewadze wroga. W toku walk wokół II baonu zacisnęły się w „kleszcze” okrążenia³⁶.

Widząc tą sytuację, załoga powstańcza zajmująca wzgórze koło Oleszki (leżące na zachód od Góry Świętej Anny), będące ważnym punktem strategicznym postanawia wbrew rozkazowi opuścić wzgórze i pospieszyć z pomocą baonowi Józefa Szendery. Decyzja ta była brzemienna w skutki, gdyż

³³ Szendera J. „Wspomnienia II baonu 6 p.p. „pszczyńskiego”, Czasopismo „Powstaniec Śląski” 1936 nr 5.

³⁴ Ryżewski W.: „Trzecie powstanie śląskie”, Warszawa 1977, str. 363.

³⁵ Szendera J. „Wspomnienia II baonu 6 p.p. „pszczyńskiego”, Czasopismo „Powstaniec Śląski” 1936 nr 5.

³⁶ Ryżewski W.: „Trzecie powstanie śląskie”, Warszawa 1977, str. 363.

powstańcy dostali się w krzyżowy ogień karabinów maszynowych nieprzyjaciela i zostali zdziesiątkowani. Jednocześnie nieprzyjaciel wykorzystał zaistniałą sytuację i bez walki zajmuje wzgórze w Oleszce, co było kluczem do zdobycia Góry Świętej Anny³⁷.

W tym momencie sytuacja bojowa przechyliła się na korzyść nieprzyjaciela. Natomiast II baonowi wraz z dowódcą Józefem Szenderą, w ciężkich walkach niemalże do granic ludzkiej wytrzymałości udaje się przebić z okrążenia na nowe pozycje w kierunku południowym ponosząc przy tym dotkliwe straty³⁸.

Walki pod Zakrzowem i Jasioną, w której brali udział m.in. chełmscy powstańcy były bardzo ciężkie, walczące strony strzelały do siebie z bliska i ścierały się w walce bezpośredniej na bagnety. Jednocześnie trzeba podkreślić, że dzięki zachowaniu „zimnej krwi” przez dowódcę baonu Józefa Szenderę i poszczególnych dowódców kompanii nie doszło do całkowitego rozbicia baonu.

Dowódca baonu Józef Szendera wspomina³⁹:

„widziałem dowódcę kompanii Kędziora Ludwika, który jako ostatni wycofał się niosąc dwa karabiny ręczne. Bardzo dzielnie spisali się w tej akcji kadeci z Lwowa, którzy swą odwagą i humorem żołnierskim podnosili ducha w szeregach powstańczych...”

„Straty ogólne w baonie były znaczne. Pomiędzy poległymi znajdowali się ciężko ranni...”

Po zaciętych walkach na linii Zakrzów – Jasiona, II baon otrzymał rozkaz wycofania się do miejscowości Żyrowa, zajął linię naprzeciw Góry Świętej Anny, dokąd to wysłano patrol wywiadowczy dla rozpoznania sytuacji. Zwiad dostarczył informacji, że Góra Świętej Anny jest zajęta przez silne oddziały niemieckie⁴⁰.

---

³⁷ Tamże, str. 363.

³⁸ Tamże, str. 363.

³⁹ Szendera J. „Wspomnienia II baonu 6 p.p. „pszczyńskiego”, Czasopismo „Powstaniec Śląski” 1936 nr 5.

⁴⁰ Tamże.

Rozkazem dowódcy pułku nastąpiła zmiana frontu i baon zajął pozycje na linii Leśnica – Lichynia⁴¹.

Dnia 22 maja baon został zluźniony z frontu i wyznaczony do rezerwy celem przegrupowania oraz skompletowania⁴².

Dnia 24 maja baon otrzymał rozkaz obsadzenia pozycji obronnej na linii Zimnej Wódki. Natomiast dnia 28 maja baon otrzymał rozkaz wycofania się z frontu do Siemianowic Śląskich aby tam realizować zadania związane z obroną „ośrodka przemysłowego” Górnego Śląska. Następnego dnia tj. 29 maja baon zmienił miejsce postoju, kwaterując: 4 kompania w Chebziu (obecnie dzielnica Rudy Śląskiej), 5 kompania w Nowym Bytomiu (obecnie dzielnica Rudy Śląskiej), a 6 kompania w Lipinach (obecnie dzielnica Świętochłowic)⁴³.

Dnia 3 czerwca baon został przegrupowany i kolejną wyruszył do Orzesza i Ornontowic. W czasie tego postoju baon przeprowadzał różne ćwiczenia, pełniąc służbę bezpieczeństwa w Orzeszu i Ornontowicach oraz będąc do dyspozycji Naczelnej Komendy Wojsk Powstańczych⁴⁴.

Dnia 21 czerwca w lesie przy drodze Orzesze – Zawieść została odprawiona połowa msza święta połączona z uroczystością poświęcenia sztandaru pułkowego, podarowanego przez Towarzystwo Polek z Pszczyny i powiatu pszczyńskiego. Jednocześnie dokonano zaprzysiężenia oddziałów powstańczych. Sztandar został przekazany na ręce dowódcy pułku kapitana Franciszka Rataja, a następnie odbyła się defilada powstańców przed sztandarem, władzami wojskowymi i cywilnymi powiatu pszczyńskiego. W uroczystości brał udział major Jan Ludyga – Laskowski, który udekorował dwudziestu czterech najwybitniejszych powstańców Krzyżem na Śląskiej Wstędze Zaslug i Waleczności. Uroczystość zakończyła się wspólnym obiadem gości i dowódców na sali w Zawieści⁴⁵.

---

⁴¹ Tamże.

⁴² Ludyga-Laskowski J. „Zarys historii trzech powstań śląskich 1919-1920-1921”, Warszawa-Wrocław 1973, str. 367.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Tamże.

Dnia 1 lipca 1921 roku rozkazem dowódcy pułku baon został rozformowany i m.in. chełmscy powstańcy wrócili do swoich domów⁴⁶.

W okresie prowadzonych przez baon działań operacyjnych na froncie zostało zabitych 60 powstańców (w tym trzech kadetów I Korpusu z Lwowa), a rannych było 96⁴⁷.

Jeśli chodzi o mieszkańców Chełmu Śląskiego odbywających służbę w II baonie 8 później 6 pułku pszczyńskim to nie mamy pełnej wiedzy o ofiarach śmiertelnych. Natomiast podczas działań bojowych ranni zostali, zaginęli bądź odnieśli kontuzje następujący chełmscy powstańcy⁴⁸:

Hermyt Piotr lekko ranny podczas walk w rejonie Starego Koźła

Rogalski Józef ranny podczas walk w rejonie Góry Św. Anny (najprawdopodobniej na linii Jasiona – Zakrzów) i odesłany do szpitala w Częstochowie

Wadas Jan wskutek marszu doznał urazu stawu skokowego i został odesłany do Głównego Szpitala Wojsk Powstańczych w Mysłowicach

Wilk Teodor zaginął podczas walk w rejonie Góry Św. Anny (najprawdopodobniej na linii Jasiona – Zakrzów)

Po zakończeniu III Powstania Śląskiego w 1923 roku powstaje w Chełmie Śląskim Związek Powstańców Śląskich, grupa miejscowa Chełm Wielki, którego pierwszym prezesem zostaje **Walenty Jochymczyk**. Należy podkreślić, że **Walenty Jochymczyk** prócz udziału w I, II oraz III Powstaniu Śląskim, był jednym z organizatorów Polskiej Organizacji Wojskowej Górnego Śląska, uczestnikiem walk niepodległościowych na Wołyniu w latach 1918-1920 oraz kawalerem odznaczeń: Krzyża i Medalu Niepodległości, Krzyża na Śląskiej Wstędze Waleczności i Zasługi, Gwiazdy Górnos Śląskiej, Krzyża Plebiscytowego, Krzyża Legii Powstańców Wołyńskich RP, Gwiazdy Wołynia.

---

⁴⁶ Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie: Zbiór wniosków odznaczeniowych Piotra Wadasa.

⁴⁷ Szendera J. „Wspomnienia II baonu 6 p.p. „pszczyńskiego”, Czasopismo „Powstaniec Śląski” 1936 nr 5.

⁴⁸ Informacje udostępnione przez Pracownię Historii Powstań Śląskich w Katowicach oraz wspomnienia Wadas Jan: „Ostatni z ostatnich”, Miesięcznik Społeczno-Kulturalny Śląsk: nr 5/2001, str. 56.

Trzecie powstanie śląskie przyczyniło się do korzystniejszej dla Polski decyzji Rady Ambasadorów Ligi Narodów o podziale Górnego Śląska. Polsce przyznano 29% obszaru plebiscytowego, na którym mieszkało 46% ludności⁴⁹. W granice Rzeczypospolitej zostały wcielone powiaty: katowicki, lubliniecki, tarnogórski, świętochłowicki, rybnicki, pszczyński oraz Królewska Huta. Na obszarze tym znajdowały się 53 kopalnie węgla, 10 kopalń cynku i ołowiu, 9 stalowni oraz 22 wielkie piece, co miało ogromne znaczenie dla gospodarczego bytu odradzającej się II Rzeczypospolitej⁵⁰.

Po podpisaniu polsko-niemieckiej konwencji górnośląskiej, regulującej dwustronne stosunki i gwarantującej prawa mniejszości narodowych, oddziały Wojska Polskiego mogły wkroczyć na przyznany Polsce obszar Górnego Śląska. Główne uroczystości włączenia Górnego Śląska do Macierzy odbyły się 20 czerwca 1922 roku w Katowicach. Na czele wkraczających oddziałów Wojska Polskiego stał generał Stanisław Szeptycki⁵¹.

Udział mieszkańców Chełmu Śląskiego w trzecim powstaniu śląskim, odbywających służbę w II baonie, 8 później 6 pułku pszczyńskim, był bardzo dramatyczny. Dotyczy to bitwy o Stare Koźle w okresie od 8-12 maja 1921 r., ale przede wszystkim bitwy w rejonie Góry Świętej Anny w okresie od 21-22 maja 1921 r., W trakcie tej ostatniej chełmscy powstańcy dzielnie i heroicznie walczyli z przeważającymi siłami nieprzyjaciela. W tym miejscu należy wspomnieć, że walki w rejonie Góry Świętej Anny prowadzone były przez obydwie strony z ogromnym zacięciem, walczące strony strzelały do siebie z bliska i niejednokrotnie ścierały się w walce bezpośrednio na bagnety.

Trzeba podkreślić, że w historii powstania nadal istnieją problemy niewyjaśnione np.: nie ma pełnej listy mieszkańców Chełmu Śląskiego deklarujących udział w trzecim powstaniu śląskim wraz z przydziałami mobilizacyjnymi. Być może w przyszłości uda się w sposób satysfakcjonujący poszerzyć stan wiedzy na ten temat, jednak będzie to bardzo trudne z uwagi, że dokumenty archiwalne nie zawsze są kompletne, a część z nich uległa zniszczeniu.

---

⁴⁹ Panorama Powstań Śląskich. Muzeum Czynu Powstańczego w Górze Św. Anny, Opole 2006, str. 9.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Zeszyt nr 24 „Chwała oręża polskiego-Bitwa o Górę Św. Anny”, 2007 str. 12-13.

Bibliografia:

Archiwalia:

- Archiwum Państwowe w Katowicach: Zespół akt nr 12/274 ZBoWiD Zarząd Okręgu w Katowicach –teczka Jakuba Kostyry (sygn. 577 poz. 13, sygn. 561 poz. 9)
- Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie: Powstania Górnosląskie (sygn. I.130.12)
- Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie: Powstania Górnosląskie (sygn. I.130.12 str. 86-87)
- Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie: Zbiór wniosków odznaczeniowych Piotra Wadasa.
- Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie: Zbiór wniosków odznaczeniowych Ludwika Kędziora.
- Instytut im. Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku: Spis powstańców wcielonych do II baonu 8 pp (sygn. 630/s.24-32).

Źródła drukowane:

- Bieruń: Monografia historyczna, praca pod redakcją Ryszarda Kaczmarka i Jerzego Myszora, Bieruń 2007.
- Cieplewicz M., Rzepniewski A., Stawecki P., Wojtasik J., Wrzosek M.: „Zarys dziejów wojskowości polskiej (1864-1939)”, Warszawa 1990 r.
- Cisek J.: „Piłsudski”, Warszawa 2007 r.
- Encyklopedia powiatu bieruńsko-lędzińskiego, Katowice 2010.
- Encyklopedia powstań śląskich, Opole 1982.
- Garlicki A.: „Pierwsze lata II Rzeczypospolitej”, Warszawa 1989 r.
- Janeczek Z.: „Poczet dowódców powstań śląskich 1919-1920-1921. Wybrane sylwetki”, Katowice 2009.
- Kempa W.: „Śląscy Czwartacy”, Siemianowice Śląskie 2010.
- Księga poległych w powstaniach śląskich 1919-1920-1921, Muzeum Śląskie, Katowice 2005.
- Ludyga-Laskowski J.: „Zarys historii trzech powstań śląskich 1919, 1920, 1921”, Warszawa, Wrocław 1973.
- Miesięcznik Społeczno-Kulturalny Śląsk: nr 5, maj 2001 – 1921-2001: Dziedzictwo Powstań.
- Miesięcznik Społeczno-Kulturalny Śląsk: nr 4, kwiecień 2011.
- Monografia Gminy i Parafii Chełm Śląski, 2004 r.
- Panorama Powstań Śląskich. Muzeum Czynu Powstańczego w Górze Świętej Anny, Opole 2006 r
- Parafia Trójcy Przenajświętszej w Chełmie Śląskim (1660-2010) Wydanie jubileuszowe, Chełm Śląski 2010.
- Ryżewski W.: „Trzecie powstanie śląskie”, Warszawa 1977.
- Serafin F.: „Udział mieszkańców Bierunia Starego w walce o narodowe wyzwolenie Górnego śląska w latach 1919-1921”, Bieruń 1991.
- Spiralski O.: 800-letnie Łędziny – Zarys dziejów, 2010.
- Wrzosek M.: „Powstania śląskie 1919-1921. Zarys działań bojowych”, Warszawa 1971.
- Zeszyt nr 24 „Chwała oręża polskiego – Bitwa o Górę Świętej Anny”, styczeń 2007.

Źródła internetowe:

Forum historyczne: www.historycy.org

Strona internetowa Pracowni Historii Powstań Śląskich:

www.phps.muzeumlaskie.pl

Wikipedia: www.wikipedia.org

Wspomnienia:

Bołdys Maria: Wspomnienia – relacje ustne, materiały niepublikowane.

Bołdys Jan: Wspomnienia – relacje ustne, materiały niepublikowane.

Szendera Józef: „Wspomnienia II baonu 6 p.p. pszczyńskiego”, Czasopismo „Powstaniec Śląski” 1936, nr 5.

Wadas Gerard: Wspomnienia – relacje ustne, materiały niepublikowane.

Wadas Jan: „Ostatni z ostatnich”, Miesięcznik Społeczno-Kulturalny Śląsk nr 5/2001.

Wadas Jan: „Udział mieszkańców w powstaniach śląskich”, Kalendarz Chełm Śląski 1995 r.

Helena Jochymczyk: Wspomnienia – relacje ustne, materiały niepublikowane.

MIESZKAŃCY CHEŁMU ŚLĄSKIEGO W III POWSTANIU ŚLĄSKIM KALENDARIUM WYDARZEŃ

20 marca 1921 - Plebiscyt na Górnym Śląsku

30 kwietnia 1921 – pod wpływem aliantów – Włoch i Wielkiej Brytanii, przeważa stanowisko niekorzystnego dla Polski podziału Górnego Śląska. Polska terytorialnie ma otrzymać jedynie rolnicze obszary Pszczyny i Rybnika, ze skrawkami północnymi powiatów katowickiego i lublinieckiego, a więc bez przemysłowego „serca” Górnego Śląska.

Wojciech Korfanty podejmuje decyzję o kolejnym powstaniu.

2 maja 1921 – rząd Rzeczypospolitej Polskiej na którego czele stał Wincenty Witos sprzeciwia się wybuchowi powstania na Górnym Śląsku.

2-3 maja 1921 – wybuch III Powstania Śląskiego. Na terenie Chełmu Śląskiego działania zbrojne nie miały miejsca.

3 maja 1921 – poszczególne oddziały powstańcze meldują się w miejscu koncentracji - Naczelnej Komendzie Wojsk Powstańczych w Szopienicach.

W większości organizacyjnie chełmscy powstańcy zostają przydzieleni do 5 kompanii, II baonu, 8 później 6 pułku pszczyńskiego pod dowództwem kapitana Franciszka Rataja. Natomiast pułk wchodzi w skład Grupy „Wschód” pod dowództwem kapitana Karola Grzesika (w późniejszym okresie powstania pułk pszczyński zostaje włączony do I Dywizji Wojsk Powstańczych pod dowództwem majora Jana Ludygi-Laskowskiego).

7 maja 1921 – rozkazem dowódcy pułku baon, w którym służą chełmscy powstańcy zostaje skierowany w rejon Starego Koźła.

9 maja 1921 – baon przechodzi „chrzest bojowy” w walkach o Stare Koźle. Za wykazane męstwo i brawurowy atak przy zdobyciu Starego Koźła powstańcy otrzymują ustną pochwałę od dowódcy pułku zabrskiego kapitana Pawła Cymśa (w tym okresie kapitan Paweł Cymś był głównodowodzącym operacji zdobycia Kędzierzyna i przystani kozielskiej).

17 maja 1921 – baon wraz z całością pułku pszczyńskiego wyrusza na front i zajmuje linię Zakrzów – Jasiona.

21 maja 1921 – krótko po północy rozpoczyna się kontrofensywa niemiecka na centralnym odcinku frontu wyprowadzona z rejonu Gogolina, (początek bitwy w rejonie Góry Świętej Anny). Po obu stronach działania bojowe prowadzone były z dużą zaciekłością. Nieprzyjaciel kilkakrotnie atakował siłami przeważającymi. Powstańcy stawiali zdecydowany opór, lecz nie byli w stanie sprostać przewadze wroga i w ciężkich walkach cofają się na nowe pozycje ponosząc przy tym dotkliwe straty. Strona niemiecka odnosi taktyczne zwycięstwo zdobywając Górę Świętej Anny. Jednakże polska linia obrony nie zostaje przerwana, lecz tylko wygięta kilkanaście kilometrów na wschód, co powoduje zamknięcie drogi stronie niemieckiej do miast okręgu przemysłowego.

Walki w rejonie Góry Świętej Anny w których brali udział m.in. chełmscy powstańcy były bardzo ciężkie, walczące strony strzelały do siebie z bliska i ścierały się w walce bezpośrednio na bagnety.

22 maja 1921 – baon zostaje zluzowany z frontu i wyznaczony do rezerwy, celem przegrupowania oraz skompletowania.

3 czerwca 1921 – baon zostaje przerzucony do Orzesza i Ornontowic pełniąc służbę bezpieczeństwa oraz będąc do dyspozycji Naczelnej Komendy Wojsk Powstańczych.

4 – 11 czerwca 1921 – rozpoczyna się druga ofensywa niemiecka na centralnym odcinku frontu: najcięższe walki toczą się o Kędzierzyn, Stare Koźle, Zębowice. Strona niemiecka odnosi kolejny sukces taktyczny zdobywając Kędzierzyn. Jednakże i tym razem strona polska nie pozwala na przerwanie linii obrony zamykając dostęp do okręgu przemysłowego.

13 czerwca 1921 – Naczelna Komenda Wojsk Powstańczych zapowiada zakończenie powstania i przyjęcie mediacji alianckiej.

25 czerwca 1921 – strona niemiecka godzi się na zawieszenie broni i rozdzielenie walczących stron przez wojska alianckie.

1 lipca 1921 – rozkazem dowódcy pułk pszczyński zostaje rozformowany i chełmscy powstańcy wracają do swoich domów.

5 lipca 1921 – koniec ewakuacji oddziałów polskich i niemieckich poza obszar plebiscytowy.

12 października 1921 – Rada Ambasadorów Ligi Narodów decyduje o podziale obszaru plebiscytowego. W granice Rzeczypospolitej zostały wcielone powiaty: katowicki, lubliniecki, tarnogórski, świętochłowicki, rybnicki, pszczyński oraz Królewska Huta. Na obszarze tym znajdowały się 53 kopalnie węgla, 10 kopalń cynku i ołowiu, 9 stalowni oraz 22 wielkie piece, co miało ogromne znaczenie dla gospodarczego bytu odradzającej się II Rzeczypospolitej.

20 czerwca 1922 – Wojsko Polskie wkracza na Górną Śląsk.

1923 – powstaje w Chełmie Śląskim Związek Powstańców Śląskich, grupa miejscowa Chełm Wielki, którego pierwszym prezesem zostaje **Walenty Jochymczyk**. Należy podkreślić, że **Walenty Jochymczyk** prócz udziału w I, II oraz III Powstaniu Śląskim, był jednym z organizatorów Polskiej Organizacji Wojskowej Górnego Śląska, uczestnikiem walk niepodległościowych na Wołyniu w latach 1918-1920 oraz kawalerem odznaczeń: Krzyża i Medalu Niepodległości, Krzyża na Śląskiej Wstędze Waleczności i Zasługi, Gwiazdy Górnośląskiej, Krzyża Plebiscytowego, Krzyża Legii Powstańców Wołyńskich RP, Gwiazdy Wołynia.

Spis powstańców pochodzących lub związanych z Chełmem Śląskim, a biorących udział w I, II oraz III powstaniu śląskim (Źródło: *Instytut im. J. Piłsudskiego w Nowym Jorku – spis powstańców wcielonych do II baonu 8 pp (sygn. 630/s.24-32)*, *PHPS-Muzeum Śląskiego w Katowicach – spis powstańców śląskich* www.phps.muzeumslaskie.pl, wspomnienia: *Jana Wadasa, Marii i Jana Böldys*).

Anioł Herman	Klima Wojciech
Binda Józef	Kostyra Teodor
Broncel Tomasz	Lotko Mateusz
Bryjok Franciszek	Mendrela Jan
Brzezina Wiktor	Mendrela Józef
Buczek Antoni	Mendrela Mateusz
Buchta Paweł	Mendrela Paweł
Boba Edward	Miemczok Jan
Chrostek Jan	Morkisz Franciszek
Chytroszek Henryk	Myczko Wincenty
Czamberg Jan	Niemiec Antoni
Czornik Antoni	Opitek Tomasz
Czornik Piotr	Pacwa Józef
Dłubis Aleksander	Piskorek Władysław
Dłubis Jan	Radwański Józef
Dłubis Piotr	Rak Roman
Domżoł Wilhelm	Reguła Franciszek
Długajczyk Paweł	Rogalski Józef
Dzidek Jan lub Sidek Jan	Sajdok II Franciszek
Galusek Roman	Socha Wojciech
Gamon Sylwester	Sobczyński August
Gądzik Paweł	Skrzyś Józef
Gawlik Adolf	Synowiec Franciszek
Giemza Jan	Synowiec Józef
Głos Klemens	Szolonek Aleksander
Głos Piotr	Szpitalny Paweł
Grzybek Józef	Ślósarczyk Jakub
Hylla Ernest	Ślósarczyk Piotr
Hermyt Franciszek	Ślósarczyk(?)
Hermyt Piotr	Trojok Adolf
Horst Emanuel	Wadas Jan
Jabłonka Edward	Wadas Jan
Jagoda Antoni	Wadas Józef
Jagoda Józef	Wadas Piotr
Januszek Antoni	Wadas Wojciech
Januszek Piotr	Wilczek Mikołaj
Jochemczyk Józef	Wiler Józef
Jochymczyk Walenty	Wilk Teodor
Jonkisz Józef	Wróbel Ignacy
Karbowiak Antoni	Zawadzki Franciszek
Karwat Jan	Ziółkowski Antoni
Kałuża Piotr	Żuber Teodor
Kocur Jan	

Warto podkreślić fakt, że **Jan Wadas** urodzony w dniu 5.07.1906 r., (brał udział w III powstaniu śląskim jako 15-letni chłopiec), był jednym z najdłużej żyjących powstańców śląskich. Zmarł w dniu 5.02.2003 r., i spoczywa na cmentarzu parafialnym w Chełmie Śląskim.

Spis powstańców pochodzących z Chełmu Śląskiego, a biorących udział w III powstaniu śląskim, przydzielonych do II baonu, 8 później 6 pułku pszczyńskiego (Źródło: *Instytut im. Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku – spis powstańców wcielonych do II baonu 8 pp (sygn. 630/s.24-32), wspomnienia Jana Wadasa*).

Binda Józef	Klima Wojciech
Boba Edward	Kostyra Teodor
Broncel Tomasz	Morkisz Franciszek
Czamberg Jan	Myczko Wincenty
Dłubis Jan	Reguła Franciszek
Dzidek Jan lub Sidek Jan	Rogalski Józef
Gądzik Paweł	Skrzyś Józef
Grzybek Józef	Sobczyński August
Hermyt Piotr	Synowiec Józef
Jagoda Antoni	Szolonek Aleksander
Jagoda Józef	Wadas Jan
Januszek Antoni	Wadas Jan
Januszek Piotr	Wadas Józef
Jochymczyk Walenty*	Wadas Piotr
Karbowiak Antoni	Wilk Teodor

*sierżant Jochymczyk Walenty w późniejszym okresie pełnił funkcję prezesa Związku Powstańców Śląskich Grupy Miejscowej Chełm Wielki.

Przedstawiony spis może być niekompletny, gdyż niektóre dokumenty archiwalne uległy zniszczeniu lub są nieczytelne.